

NOI DATE NUMISMATICE PRIVIND ISTORIA DINOGEȚIEI ROMANE ȘI BIZANTINE

Adrian Popescu*

Abstract

Dinogetia is one of a series of important fortresses along the Lower Danube: it has not yet benefited from a comprehensive study of the coin finds, despite excavations having been conducted there since 1939. In anticipation of this undertaking, published below are thirty-one Roman provincial and imperial issues from the site, together with seven Byzantine coins. Most of the coins were collected from the site's surface during archaeological excavations undertaken since the 1950s with only four (catalogue nos 13-15 and 18) having been found in various Byzantine contexts. Two coins were in private possession (catalogue nos 1 and 33). The following text provides a summary of the previous Roman and early Byzantine finds, while more recently collected items are discussed against the background provided. One coin (catalogue no. 33) is a Byzantine *folles* which was struck at a later date than the previously known finds. The latest coins from this group are five anonymous *folles* struck in the 11th century which confirm what is currently known about the coinage of this period.

Key words: Dinogetia, roman coins, byzantine coins, single finds, excavation coins.

În anii din urmă au fost publicate monede nou descoperite la Dinogetia la diferite date, intrate ulterior în colecții publice, dar și particulare (Popescu 1996 39-40; Popescu *et alii* 1996 91-95; Popescu 2002 81-85; Talmațchi 2007 344, nr 115-116). Piesele pe care le prezentăm în continuare constituie lotul cel mai numeros de monede romane publicat până în prezent (31 ex.), la care se adaugă șapte exemplare bizantine. Monedele se află, cu două excepții (nr. 1 și 33), în colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București. Din păcate, pentru marea majoritate a exemplarelor (nr. 2-6, 9, 11-12, 16-17, 19-24, 26-27, 29-30) nu este cunoscut cu exactitate punctul în care au fost găsite¹, iar cele descoperite în cursul săpăturilor recente², provin din contexte arheologice datate în secolul al XI-lea (nr. 13-15, 18). Pentru cele două exemplare examinate în anii '90 și aflate în posesie privată (nr. 1 și 33) nu am putut înregistra axul, greutatea și diametrul.

După cum se poate constata din cele de mai jos, lotul aduce o serie de noi și importante date față de informațiile deja cunoscute. Cea timpurie monedă din acest grup este o piesă fără cap de împărat bătută la Tomis, cel mai probabil în timpul

* The Fitzwilliam Museum, University of Cambridge, Marea Britanie.

E-mail: ap345@cam.ac.uk

¹ Parte din piese au fost recuperate cu prilejul asanării depozitelor Institutului de Arheologie. Monedele au fost descoperite în cursul campaniilor de săpături organizate în anii '50 sau '60 dar din păcate pe plicurile în care se păstrează, cu o singură excepție (nr. 34), nu am găsit detalii care să ne ajute la stabilirea cu precizie a punctelor din care au fost culese.

² Monedele se află la Cabinetul numismatic al Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan” prin grija domnului Ion Vasiliu, fost cercetător la Institutul de Cercetări Eco-Muzeale din Tulcea.

dinastiei Flavilor (AMNG I/2 612) sau după noi, poate de prelungit până în timpul domniei împăratului Nerva (96-98). Etnicul sub forma TOMΕΙΤΩΝ apare pe monedele cu efigia împăratului Domitian (AMNG I/2 678, nr. 2592), dar și pe cele ale lui Nerva (AMNG I/2 679-680, nr. 2597-2599). Monedele tomitane de acest tip par să facă parte dintr-o serie produsă în cantități semnificative, din experiența noastră, piesele „pseudo-autonome” sau „fără cap de împărat”, fiind mult mai numeroase decât cele care poartă portrete imperiale. Alături de o piesă olbiană (Preda 1980 38) aparținând tot dinastiei Flavilor, moneda tomitană se numără printre cele mai timpurii exemplare de epocă romană, atestând posibila existență a unor urme de locuire databile în a doua jumătate a secolului I p. Chr pe locul viitoarei fortificații. Recapitulând, până în acest moment, la Dinogetia sunt cunoscute un număr de cinci monede provinciale, bătute la Olbia, fără cap de împărat, Tomis, fără cap de împărat, într-un atelier monetar neprecizat Commodus (Popescu *et alii* 1996 91, nr. 1), Histria, Septimiu Sever (Moisil 1944 24, nr. 219) și Mesembria, Filip I (Ștefan *et alii* 1953 254). Prezența unei piese de la Traian (nr. 2), bătută în atelierul din capitala imperiului, nu mai constituie de mult o noutate dat fiind că monedele acestui împărat sunt cunoscute atât din săpături (Ștefan *et alii* 1961a 585-586; Ștefan *et alii* 1961b 11-13), cât și din descoperiri întâmplătoare (Moisil 1944 108, nr. 1232-1234; piesele au fost precizate în detaliu la Popescu 2002 83, nr. 2-4).

Monedele romane aparținând sec. al III-lea contribuie la îmbogățirea puținelor informații despre descoperirile monetare din cetate de care dispunem până la ora actuală. Un interes aparte îl prezintă moneda nr. 3 din catalog care poartă numele împărătesei Iulia Domna. Exemplarul este din aliaj de cupru și a fost obținut prin turnare, un *limes falsum*, cel mai probabil în tipar de lut, prototipul utilizat fiind un denar bătut în anul 200. Singurele copii în argint după denari imperiali produse prin turnare și publicate ca atare sunt cunoscute deocamdată numai în tezaurul de la Lețcani, jud. Iași (Popescu și Talmațchi 2002 253, nr. 11-12). De remarcat este faptul că cele două monede de la împăratul Gallienus datează din anul 266 și aparțin aceleiași serii. Faptul nu este întâmplător dat fiind că începând cu acel an, atelierul din Roma deschisese trei noi *officinae* (Giard 1995 6), având drept consecință producerea unui număr mult mai mare de monede. Ca urmare, piesele aparținând acestei serii par să fie cele mai bine reprezentate în descoperirile izolate din Dobrogea.

Eventuale considerații pe marginea materialului numismatic datat în secolele IV-V credem că sunt premature, având în vedere numărul redus de monede publicate cu toate detaliile până în momentul de față. Cu toate acestea, este clar încă de pe acum că cele mai multe piese descoperite au fost bătute în perioadele 348-354 (3 ex., nr. 12-14) și 354-358 (3 ex., nr.15-17), fapt care nu este surprinzător. În continuare, ținem să atragem atenția asupra monedei bătute în timpul domniei împăratului Valentinian III (nr. 31). Piesa produsă în atelierul Cetății Eterne este deja a doua de acest tip găsită la Dinogetia (Popescu *et alii* 1997 91, nr. 9). Pe baza materialului numismatic descoperit până acum, începe să se contureze faptul că numerarul produs în atelierul din Roma a jucat un rol însemnat în aprovizionarea cu monedă din aliaj de cupru în prima jumătate a sec. V-lea la Dunărea de Jos. Monede de tipul cu zeița Victoria mergând spre stânga, au mai fost descoperite, de exemplu, în cetăți situate de-a lungul sau în apropierea Dunării la Horreum Margi (Vasić 1990 102-103, nr. 36-49), zona Ostrov-Pârjoaia (Mihăilescu-Bîrlița și Chiriac 2000 449-450, nr. 50-52), Tropaeum Traiani (Poenu Bordea și Nicolae 1998 529, nr. 78), Noviodunum (Popescu *et alii* 1997 93, nr. 41; Popescu 2003, nr. 1987-1998, 2053-2054), Halmyris (Popescu 1998 286, nr. 10)³ sau

³ Aceasta piesă a fost publicată eronat ca fiind o monedă emisă în intervalul 383-395 cu legenda de revers SALVS REIPUBLICAE (2).

pe litoral la Histria (Preda și Nubar 1973 197, nr. 1667), Tomis (Poenaru Bordea și Ocheșeanu 1996 87, nr. 129)⁴ și Callatis⁵ sau în tezaurele de la Ulmetum (Poenaru Bordea *et alii* 1989, p. 170, nr. 77), Beștepe (Poenaru Bordea și Ocheșeanu 1990 290, nr. 217-223) și Mircea Vodă (Ocheșeanu 1981 232, nr. 9). O primă problemă în procesul de elucidare al aportului grupului de piese emise la Roma la circulația monetară din zona inferioară a Dunării constă în dificultatea identificării acestor monede pentru a căror baterie au fost utilizate pastile mai mici decât ștanțele dar și tipul asemănător (zeița Victoria mergând spre stânga) cu al celor emisiunilor aparținând anilor 383-395.

Cele două monede bizantine timpurii (nr. 32-33) din grupul prezentat mai jos au fost bătute în secolul al VI-lea și sunt apariții inedite la Dinogetia. În primul rând, piesa de cinci *nummia* bătută în atelierul monetar din Constantinopol în vremea împăratului Iustin I aparține unui nominal atestat acum pentru prima dată în cetatea bizantină (Mitrea 1974 64, nr. 9-15, doar trei folles și patru hemifolles). Este greu de spus în acest moment dacă lipsa pentanumiilor este un fenomen local sau este rezultatul unei eventuale selecții operate în vederea publicării de către autorul studiului monedelor bizantine timpurii (Mitrea 1974 56-57 pentru sumarul nominalurilor). Chiar și așa, cert este că piesele publicate reflectă situația descoperirilor monetare doar de până în anul 1963. De la data publicării studiului menționat s-au scurs mai bine de 50 ani și ar fi normal ca pe baza monedelor descoperite între timp imaginea pe care o avem să se fi îmbunătățit dacă piesele ar fi fost curățate și publicate. De atunci încoace au fost descoperite în cursul săpăturilor arheologice numeroase alte exemplare care sunt însă în cea mai mare parte necurățate și neidentificate, exemplare care ar putea confirma sau, de ce nu, schimba substanțial imaginea pe care o crează în momentul de față structura descoperirilor monetare de la Dinogetia după reforma din anul 498 care a vizat monedele de cupru. Cea de-a doua piesă (nr. 31) este cu atât mai importantă cu cât este, aparent, cea mai târzie monedă bizantină timpurie descoperită până acum pe insulă. Cel mai recent exemplar (Mitrea 1974 69, nr. 64) publicat, tot o descoperire *passim*, a fost datat în „anii 591/592 sau poate și următorii”, starea de conservare nefiind cea necesară pentru clarificarea implicațiilor cronologice. Cu toate acestea, pe baza acestui exemplar datat nesigur, distrugerea Dinogetiei a fost datată circa 591/592 (Mitrea 1974 61-62), dar așa cum o sugerează moneda de la împăratul Mauriciu Tiberiu publicată mai jos, situația ar putea fi mai complexă decât pare la prima vedere. Este posibil ca abandonarea definitivă a cetății romano-bizantine să se fi produs cândva în ultimii ani ai secolului al VI-lea sau de ce nu, poate chiar la începutul celui următor. Lotul redus de monede bizantine timpurii publicate, numărând 72 de piese, nu credem ca este reprezentativ, cel puțin pentru unele etape cronologice, un exemplu constituindu-l tocmai lipsa ciudată a pentanumiilor de la Iustin II care altfel sunt prezente normale în descoperirile dobrogene (Poenaru Bordea *et alii* 2004 13, tabelul 2 și 16, tabelul 5)⁶.

Cele mai târzii monede din grupul publicat mai jos sunt cinci folles anonimi (nr. 34-38) bătuți în secolul al XI-lea. Piesele au fost găsite în cursul cercetărilor arheologice desfășurate între anii 1959 (nr. 34) și 2002 (nr. 35-38). Tipurile reprezentate în acest

⁴ De asemenea, a se vedea Poenaru Bordea și Ocheșeanu 1996 71-72 pentru o discuție asupra eventualei explicații privind prezența monedelor acestui atelier în Scythia Minor.

⁵ Piesă inedită descoperită în cursul săpăturilor arheologice, A. Popescu și M. Ionescu, *mss.* O monedă de la Valentinian III, având ca proveniență „Mangalia și împrejurimi” se află în colecția Muzeului din Brăila și a fost publicată la Poenaru Bordea *et alii* 1998 85, nr. 34.

⁶ Atragem atenția asupra discrepanței dintre cele două tabele unde apar 31 și respectiv 95 de piese în valoare de cinci *nummia*.

mic grup sunt cunoscute și se adaugă numeroaselor monede bizantine târzii descoperite la Dinogetia (Mănușu-Adameșteanu 2001 274-281 și 442, tabelul 42a; Popescu 2002 84, nr. 8-10; Barnea și Mănușu-Adameșteanu 2014 563-608).

Monede romane

Moesia Inferior: Tomis
Fără cap de împărat (69-96)
Av. Capul lui Zeus spre dr.
Rv. TO – MEI/TΩN

1. OR

AMNG I/ 2 658, nr. 2506.
RPC II 81, nr. 410.
Passim, „cetate”. Posesie privată.

Traian

2. *Sestertius* VI 22,50 g; 33,3 mm.

RIC II 292, nr. 672, Roma, a. 114-117.
Cf. BMC III 218, nr. 1022, Roma, a. 115(?) -116, dar la noi pe rv. POPVLVS-QVE.
Hill 1970 148, nr. 717, Roma, a. 116, em. 22.
Passim, „pe malul opus celui pe care se află cetatea”

Antoninus Pius

3. *Sestertius* IX 33,66g; 35,3 mm.

RIC III 124, nr. 772, Roma, a. 145-161.
Cf. BMC IV 271, nr.1683, Roma, a. 145-161 dar la noi pe rev. HONO-RI.
2002, „în martor *S domus*, -0,45m”

Iulia Domna

4. AE XII fragmentară; 16 mm; piesă turnată.

RIC IV/1, 170, nr. 576, Roma, em. 2, a. 196-211.
BMC V 166, nr. 74, Roma, a. 198-209 (sau 196-211).
Hill 1964 25, nr. 491, Roma, a. 200, em. 7.
Passim, „cetate”

Gallienus

5. AE V 2,39 g; 22,5 mm.

RIC V/1 144, nr. 157 K, Roma, nedatat.
Giard 1995 43, nr. 1402, Roma, seria a V-a, a. 266.
Passim, „cetate”

6. AE VI 1,52 g; 18,8 mm.

Cf. RIC V/1 147, nr. 193, Roma, nedatat, la noi bust K.
Giard 1995 47, nr. 2119, Roma, *officina* ζ, seria aV-a, a. 266.
Passim, „cetate”

Probus

Av. IMP C M AVR PROB[VS P F AV]G
Rv. VIRTVS PR-OBI [AVG]

7. AE VI 1,87 g; 22,3 mm.

RIC V/2 106, nr. 818 H, Siscia, *officina* V (în exergă), nedatat.
Cf. Pink 1949 50, Siscia, a. 277, em. 4.
Passim, „cetate”

Constantin I

8. AE VI 1,84g; 17,8 mm.
RIC VII 126, nr. 65 (T-A), Lugdunum, a. 319-320.
1996, *passim*, „la sud de casa șantierului”

Crispus

9. AE XII 2,24 g; 18,5 mm.
RIC VII p. 429, nr. 39, Siscia, *officina* A, a. 317.
1987, *passim*, „cetate”

Constantius II

10. AE VI 2,37g; 20,5 mm.
RIC VII 552, nr. 84, Heraclea, *officina* E, a. 326.
Passim, „cetate”

Constantin I

11. AE XII 1,21 g; 17,2 mm.
RIC VII 656, nr. 94, Cyzic, *officina* Γ, a. 332-333, 335.
1987, *passim*, „cetate”

Constantius II

12. AE VI 4,30 g; 23,6 mm.
RIC VIII 418, nr. 172, Thessalonic, *officina* Δ, a. 350-354, gr. I.
Passim, „cetate”
13. AE XII 4,72 g; 18,5 mm.
Tip FEL TEMP REPARATIO (FH 3), a. 351-354.
Passim, „cetate”
14. AE VI 2,76 g; 21 mm.
Tip FEL TEMP REPARATIO (FH 3), a. 351-354.
1982, „sector A, gr. 2”
15. AE XII fragmentară.
Tip FEL TEMP REPARATIO (FH 3 sau 4), a. 353/4-357/8.
1984, „sector A, c. 3, gr. 8, -0,40 m”
16. AE VI 1,66 g; 15,4 mm.
Tip FEL TEMP REPARATIO (FH 3 sau 4), a. 353/4-357/8.
1985, „sector A, c. 2, nivelare (podea)”
17. AE XII 2,01 g; 16,8 mm.
RIC VIII 545, nr. 84, Alexandria, *officina* ilizibilă, a. 357-358, gr. I.
Passim, „cetate”
18. AE VI fragmentară; 15 mm.
RIC VIII 437, nr. 98, Heraclea, *officina* Γ, a. 358-361, gr. II.
Passim, „cetate”

Emitent neprecizat

19. AE XII 1,06 g; 13,5 mm.
Tip SPES REIPUBLICAE, a. 358-361.

1985, „sector A, c. 2, nivelare (podea)”

Valentinian I sau Valens

20. AE XII 2,13 g; 15 mm.

RIC IX 221, nr. 42a/8 sau 42b/7-12, Constantinopol, officina ilizibilă, anii 367-

375.

Passim, „cetate”

Valens

21. AE XII 2,35 g; 17 mm.

Tip GLORIA ROMANORVM (8), a. 364-378.

Passim, „cetate”

22. AE VII 1,87g; 18,5mm

Tip GLORIA ROMANORVM (8), a. 364-378.

Passim, „cetate”

Emitent neprecizat

23. AE XII fragmentară.

Tip SECVRITAS REIPVBLICAE, a. 364-378.

Passim, „cetate”

Arcadius

24. AE VI 0,89 g; 13,2 mm.

Tip SALVS REIPVBLICAE (2), a. 383-392.

Passim, „cetate”

25. AE VI 1,05 g; 12,5 mm.

Tip SALVS REIPVBLICAE (1 sau 2), a. 383-392.

Passim, „cetate”

Emitent neprecizat

26. AE VI 1,06 g; 12,8 mm.

Tip SALVS REIPVBLICAE (2), a. 383-395.

Passim, „cetate”

27. AE VI 0,61 g; 12 mm.

Tip SALVS REIPVBLICAE (1 sau 2), a. 383-395.

1996, *passim*, „pe malul bălții, în dreptul vadului”

Emitent neprecizat

28. AE XII 1,51 g; 16,3 mm.

Tip VIRTVS EXERCITI, a. 395-401.

Passim, „cetate”

Honorius

29. AE VI 2,58 g; 16 mm.

RIC X 248, nr. 88, Constantinopol, *officina* ilizibilă, a. 401-403.

Passim, „cetate”

Arcadius

30. AE VI 1,76 g; 14,5 mm.

Tip GLORIA ROMANORVM, a. 402-408.

1997, *passim*, „la vest de cetate în apropierea fostului ponton ‘la Grecu’ ”

Valentinian III

31. AE XII 1,31 g; 12,4 mm.

RIC X 380, nr. 2147 sau 2148, Roma, perioada III, circa 440-455.

Passim, „cetate”

Monede bizantine

Iustin I

32. AE XII 2,28 g; 14,5 mm.

Є; (CON), Δ.

MIB I 104, nr. 32, a. 522-527.

Passim, „cetate”

Mauriciu Tiberiu

33. AE

M; CON; A; X/II/II=595/596.

MIB II 114, nr. 67D.

Passim, „cetate”. Posesie privată.

Follis anonim clasa C

34. AE VI 6,39g; 26-30,8mm

Morrisson 1970 600, nr. 86, a. 1034-1041.

DOC II/2 681, a. 1042 (?) -circa 1050.

1959, T12 în „grămada de pământ”

Follis anonim clasa D

35. AE VI 7,60g; 26,2mm

Morrisson 1970 601, nr. 107, a. 1042-1055.

DOC II/2 685, circa 1050-circa 1060.

2002, „martor S *domus*, -1,33m”

Follis anonim clasa E

36. AE VI 7,79g; 28mm

Morrisson 1970 601, nr. 120, a. 1057-1059.

DOC II/2 688, circa 1060.

2002, *passim*, „în cetate, sectorul D, lângă poarta blocată de vest”

Follis anonim clasa G

37. AE VI 2,77g; 28mm

Morrisson 1970 602, nr. 124, a. 1067-1071.

DOC II/2 692, circa 1065-circa 1070.

2002, „martor S *domus*, caroul 5, -0,81m”

Follis anonim clasa I

38. AE VI 4,14g; 25mm

Morrisson 1970 603, nr. 152, a. 1078-1081.

DOC II/2 696, circa 1075-circa 1080.

2002, „martor S *domus*, caroul 7, -1,54m”

Bibliografie

- Barnea și Mănușu-Adameșteanu 2014 - A. Barnea, Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Considerații privind începuturile locuirii din perioada medie bizantină de la Dinogetia – Garvăn, în lumina noilor încadrări cronologice pentru folles anonimi din clasa A*, în *Pontica*, 47, 2014, p. 563-608.
- Giard 1995 - J.-B. Giard, *Ripostoglio della Venèra. Nuovo Catalogo Illustrato. Gordiano III-Quintillo*, vol. I, Roma, 1995.
- Hill 1964 - P.V. Hill, *The Coinage of Septimius Severus and his Family of the Mint of Rome AD 193-217*, London, 1964.
- Hill 1970 - P.V. Hill, *The Dating and Arrangement of the Undated Coins of Rome*, London, 1970.
- Mănușu-Adameșteanu 2001 - Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Istoria Dobrogei în perioada 969-1204. Contribuții arheologice și numismatice*, București, 2001.
- Mihăilescu-Bîrliba și Chiriac 2000 - V. Mihăilescu-Bîrliba, C. Chiriac, *Descoperiri monetare în zona de sud-vest a Dobrogei, în Istro-Pontica. Muzeul Tulcean la a 50-a aniversare. 1950-2000. Omagiu lui Gavrilă Simion la 45 de ani de activitate, 1955-2000*, Tulcea, 2000, p. 441-454.
- Mitrea 1974 - B. Mitrea, *Monedele și prăbușirea Dinogetiei la sfârșitul secolului al VI-lea*, în *Pontica*, 7, 1974, p. 49-72.
- Moisil 1944 - C. Moisil, *Creșterea colecțiilor Cabinetului Numismatic, în Creșterea colecțiilor în anii 1938-1942. Stampe, manuscrise, documente, numismatică*, 49-53, 1938-1942, București, 1944, p. 1-125.
- Morrisson 1970 - C. Morisson, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque nationale. Tome deuxième. De Philippicus a Alexis III (711-1204)*, Paris, 1970.
- Ocheșeanu 1981 - R. Ocheșeanu, *Tezaurul de monede romane târzii de la Mircea Vodă (jud. Constanța)*, în *BSNR*, 70-74, 1976-1980 (1981), 124-128, p. 231-237.
- Pink 1949 - K. Pink, *Der Aufbau der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit: VI/1 Probus*, în *NZ*, 73, 1949, p. 13-70.
- Poenaru Bordea și Ocheșeanu 1990 - Gh. Poenaru Bordea, R. Ocheșeanu, *Tezaurul de monede romane târzii descoperit la Beștepe*, în *Pontica*, 23, 1990, p. 277-314.
- Poenaru Bordea și Ocheșeanu 1996 - Gh. Poenaru Bordea, R. Ocheșeanu, *Contribuții la cunoașterea circulației monedei de bronz în secolul al V-lea p. Chr. La Tomis*, în *SCN*, 10, 1993 (1996), p. 67-90.
- Poenaru Bordea și Nicolae 1998 - Gh. Poenaru Bordea, E. Nicolae, *Quelques monnaies découvertes à Tropaeum Traiani, în Stephanos nomismatikos. Edith Schönert-Geiss zum 65. Geburtstag*, Berlin, 1998, p. 524-542.
- Poenaru Bordea et alii 1989 - Gh. Poenaru Bordea, R. Ocheșeanu, E. Nicolae, *Tezaurul de monede romane târzii descoperit la Ulmetum în 1912*, în *Pontica*, 21-22, 1988-1989, p. 163-186.
- Poenaru Bordea et alii 1998 - Gh. Poenaru Bordea, R. Ocheșeanu, A. Popescu, *Monede grecești, romane și bizantine din Dobrogea în colecția Muzeului din Brăila*, în *SCN*, 12, 1997 (1998), p. 83-117.
- Poenaru Bordea et alii 2004 - Gh. Poenaru Bordea, R. Ocheșeanu, A. Popeea, *Monnaies byzantines du Musée de Constanța (Roumanie)*, Wetteren, 2004.
- Popescu 1996 - A. Popescu, *Câteva monede grecești și romane descoperite la Dinogetia (Garvăn, com. Jijila, jud. Tulcea)*, în *CN*, 7, 1996, p. 39-40.
- Popescu 1998 - A. Popescu, *Câteva monede romane și bizantine timpurii de la Murighiol, jud. Tulcea*, în *BSNR*, 88-89, 1994-1995 (1998), nr. 142-143, p. 285-289.
- Popescu 2002 - A. Popescu, *Noi descoperiri de monede romane și bizantine de la Dinogetia și Salsovia*, în *CN*, 8, 2002, p. 81-85.

Popescu 2003 - A. Popescu, *Circulația monetară din Dobrogea romană și bizantină timpurie în lumina descoperirilor de la Noviodunum*, Teză de doctorat, Universitatea din București, 2003.

Popescu și Talmațchi 2002 - A. Popescu, G. Talmațchi, *Un tezaur de denari romani republicani și imperiali descoperit la Lețcani (jud. Iași)*, în BSNR, 90-91, 1996-1997 (2002), 144-145, p. 253-257.

Popescu et alii 1996 - A. Popescu, Mihaela Iacob, I. Georgescu, *Monede grecești, romane și bizantine timpurii din colecția Ioan Georgescu*, în CN, 7, 1996, p. 91-95.

Preda 1980 - C. Preda, *Descoperirea de la Murighiol (jud. Tulcea) și unele aspect ale circulației monedelor olbiene la Dunărea de Jos*, în SCN, 7, 1980, p. 35-42.

Preda și Nubar 1973 - C. Preda, H. Nubar, *Histria III. Descoperirile monetare 1914-1970*, București, 1973.

Ștefan et alii 1953 - Gh. Ștefan și colab., *Șantierul Garvăn - Dinogetia*, în SCIV, 4, 1953, 1-2, p. 240-274.

Ștefan et alii 1961a - Gh. Ștefan și colab., *Șantierul arheologic Garvăn (Dinogetia) (r. Măcin, reg. Galați)*, în MCA, 7, 1961, p. 583-598.

Ștefan et alii 1961b - Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, E. Comșa, *Dinogetia I. Așezarea feudală timpurie de la Bisericiuța-Garvăn*, București, 1961.

Talmațchi 2007 - G. Talmațchi, *Date noi privind descoperiri monetare romane imperiale din Dobrogea*, în Peuce 3-4, 2007, p. 331-374.

Vasić 1990 - M. Vasić, *Nalazi rimskog bronzanog novca IV i V veka iz municipijuma Horreum Margi (Cuprija)*, Belgrad, 1990.